

Regionalism, state naționale, integrare europeană: perspective vest-europene și central-est-europene

KÁROLY GRUBER

În ultimul timp, concepte ca globalizarea, regionalismul și regionalizarea¹ au devenit cuvintele cele mai uzitate ale științelor sociale. Acești termeni au devenit atât de obișnuiți încât adeseori unii specialiști în științe sociale nici nu încearcă să le clarifice sensurile, mulți fiind tentați să le ia drept axiome. În acest eseu voi încerca să susțin câteva dintre reflecțiile personale asupra acestora.

O parte din stereotipurile și locurile comune, care își au rădăcinile în conceptele cheie de mai sus, sînt următoarele:

— Sîntem martorii unei etape a evoluției globale — sfîrșitul statului-națiune, în care, ca urmare a creșterii numărului de organisme internaționale, a unui grad nemaivăzut de internaționalizare și interdependență a economiei globale și a noilor metode de comunicare (Internet-ul și mass media globală, de exemplu), statele-națiune nu mai sînt capabile să-și mai joace rolul de dinainte, de actori independenți în politica externă, în problemele de securitate și macro-economice.

— În acest mediu global, competențele statelor-națiuni nu sînt subminate numai de procesele care le influențează de la nivelele suprastatale, ci și de procesele de nivel substatal. Regiunile reprezintă o amenințare pentru vechile structuri și legitimitatea statului-națiune atît în sfera economiei cît și în cea a administrației politice.

— Dacă multe dintre statele vestice „luminate” acceptă noile provocări ale globalizării, hotărînd să renunțe la unele din puterile statului națiune în favoarea instituțiilor de tranziție ale Uniunii Europene, în schimb, unele dintre națiunile Europei Centrale și de Est preferă concepția premodernă, tribalistă și exclusivist etnică a statului și a națiunii. Urmărind această logică, cea mai mare problemă care trebuie rezolvată pentru o Europă unificată este marea discrepantă dintre Europa de Vest „post-națională” și Europa de Est „pre-națională”, care nu a atins stagiul unui naționalism „civic” și unde naționalismul etnic încă predomină.

— Cultura globală și telecomunicațiile vor elimina în cele din urmă ura etnică și controversele naționale.

— Cooperarea regională transfrontalieră în domeniul politic, economic și cultural, va stopa, pe de o parte, ostilitatea politică dintre diferitele părți ale frontierelor naționale, iar, pe de altă parte, va înlocui soluțiile perimate ale statelor naționale la noile provocări ale globalizării.

Spațiul nu îmi permite să detaliez toate problemele ridicate mai sus dar merită să îl citez pe Christopher Harvie², care își exprimă totodată îndoiala cu privire la definițiile simpliste ale unor astfel de elemente cheie:

„Elementele culturale, economice și propagandistice sînt greu de separat și de supus aceleiași critici a statului-națiune. Aceasta, în parte, din cauza ambiguității termenilor care au fost preluați de mai multe școli de interpretare, dar i-au lăsat totuși neinterpretați.”

Urmînd această direcție, trebuie notat faptul că pentru științele sociale, în zilele noastre, problema definițiilor este în mod clar una metodologică. Este aproape imposibil astăzi să folosim vechile noțiuni pentru o realitate globală din ce în ce mai complexă și mai stratificată. Procese ca localizarea și globalizarea, integrarea și dezintegrarea, omogenizarea și heterogenizarea, care par contradictorii la prima vedere, sînt de cele mai multe ori fețele aceleiași monede. Pentru a descrie și a explica această nouă realitate, e nevoie de experimente metodologice curajoase care, încet dar sigur, vor schimba vechile noastre tipare mentale. Aceste noi abordări științifice constituie o provocare la adresa vechilor dogme metodologice ale diferitelor curente și școli pozitivistice, poate cel mai bine deconstruite de autori ca Thomas Kuhn și Paul Feyerabend. Se impune ca aceste probleme metodologice să fie aduse în discuție în domeniul nostru, care pune accentul pe studiul Europei, dar nu numai din perspectiva Uniunii Europene.

O întrebare metodologică s-ar putea ridica pentru toți cei care cercetează Europa: ce putem face noi cu metodologiile învechite care erau menite să analizeze procesele de integrare vest europeană în contextul Războiului Rece, fie să studieze consecințele comunismului în Europa Centrală și de Est? Aceste subiecte au necesitat diferite metodologii de studiu și au existat foarte puține terenuri comune pentru o metodologie comparativă. Totuși, o situație fundamental nouă urmează să apară într-un viitor foarte apropiat. Nu putem spune exact cînd va lua o formă concretă acest nou spațiu politic european, dar simțim și știm că această Europă „lărgită” și „aprofundată” va fi un subiect radical nou pentru cercetare. Ca atare, noi, specialiștii în științe

sociale, trebuie să găsim punctele care ar putea oferi o idee despre cum va arăta noua Europă. Urmînd logica acestui credo metodologic, voi încerca să subliniez reflecțiile mele asupra regionalizării și regionalismului.

Regionalizare și regionalism

Din cauza lipsei de spațiu, nu ne vom opri asupra tuturor conceptelor cheie prezentate în paragrafele introductive ale acestui eseu, totuși vom lua în dezbateră două dintre cele mai importante concepte, regionalizarea și regionalismul, și ne vom limita investigația la procesele europene.

Pentru început, nu poate fi decît binevenită o abordare etimologică, de vreme ce ambii termeni pe care îi avem în vedere — regionalism și regionalizare — sînt derivate ale aceluiași cuvînt: „regiune”. Pare, încă de la prima vedere, evident faptul că există mai multe interpretări cu privire la regiuni. Înainte de toate, ar trebui clarificată diferența dintre „macro-regiune” și „micro-regiune”: „macro-regiunile” sînt regiuni deasupra nivelului statului-națiune, putînd fi numite în acest sens America de Nord, nord-vestul Europei sau sud-estul Asiei³, care în cadrul competiției economice globale se autodefinesc ca macro-regiuni economice, în timp ce „micro-regiunile” se află sub nivelul statelor și se autodefinesc ca actori sub-statali. Totuși, cum vom vedea mai tîrziu, problema macro- și micro-regiunilor este uneori dificil de separat, iar în următoarea secțiune a lucrării vom vedea felul în care se relaționează statele-națiune și micro-regiunile la nivel substatal.

În termenii observațiilor noastre metodologice, ar putea să se ridice următoarele întrebări referitoare la definițiile regionalismului și regionalizării: ce este o regiune în Europa contemporană? este regiunea germană Baden-Württemberg comparabilă cu regiunea austriacă Burgenland sau Catalonia din Spania cu sud-estul Angliei? Ce constituie o regiune? Cît de mare trebuie să fie un teritoriu și ce populație trebuie să trăiască în aria sa geografică pentru ca acesta să poată fi numit regiune?

Aparent, aceste întrebări sînt prea dificile pentru a primi răspunsuri precise; în loc de aceasta, ar trebui să găsim un termen relaționat celui de „regiune” și, fără nici o îndoială, acest concept este statul. Micro-regiunile sînt „sub” state, ele pot fi uneori unități pur administrative ca în cazul „departamentelor” în Franța, sau, în alte cazuri, uriașe puteri economice ca regiunea germană Baden-Württemberg, sau entități „etnoculturale” ca Scoția și Catalonia. Problema cheie este, din punctul nostru de vedere, relația regiunilor cu statele. Regionalizarea — în contextul relației dintre state și micro-regiuni — trebuie înțeleasă ca atitudine a statelor față de regiuni de sus în jos. Gradul regionalizării depinde mult de modul în care puterea centrală este capabilă să delege o parte din autoritatea ei administrativă, politică, educațională și economică nivelului sub-statal. Astfel, regionalismul poate fi interpretat ca un mînunchi de procese în care teritoriile, provinciile și comunitățile locale se definesc în raport cu puterile centrale ale statului. Desigur, aceste două noțiuni sînt într-o relație dialectică: cu cît statul este mai dispus să renunțe la o parte din competențele sale, cu atît mai mult regiunile pot beneficia de aceasta și aspirațiile lor pot să crească, iar cu cît regiunile pretind mai ferm o descentralizare și o delegare a puterii, cu atît mai mult statul este presat să facă unele concesii.

Este o greșeală să se considere relația stat-regiune drept un joc cu sumă nulă, cum tind să o considere unele state și regiuni europene. Wolfgang Blaas⁴ are poate dreptate cînd subliniază faptul că diferitele atitudini față de regionalizare în cadrul statelor-membre ale Uniunii Europene pot fi un obstacol serios pentru viitorul integrării europene: *„Motivele și motivațiile fundamentale pentru crearea sau consolidarea regiunilor politice variază mult în cadrul statelor membre ale Uniunii Europene. Contrar unei tendințe generale de întărire a nivelului regional, acest nivel a fost slăbit sau chiar dezintegrat în cîteva state. Imaginea heterogenă prezentată de regiunile politico-administrative ale țărilor Uniunii Europene de astăzi se datorează acestor evoluții naționale.”*

De exemplu, Franța a fost în mod tradițional împotriva aspirațiilor regionale timp de secole de vreme ce unul din elementele fundamentale ale republicanismului francez era credința în statul secular indivizibil, în timp ce guvernele conservatoare britanice de după 1979, în opoziție cu valorile tradiționale liberale britanice, au insistat pe principiul unei suveranități nelimitate a Parlamentului de la Westminster în detrimentul aspirațiilor regionale ale galezilor, scoțienilor și ale nord-irlandezilor. În contextul britanic, această încăpăținare pe de o parte a blocat campania pentru devoluția nu numai a Scoției și Țării Galilor, dar și a regiunilor engleze predominant laburiste, iar, pe de altă parte, i-a provocat pe partenerii europeni ai Angliei, care vroiau să ducă pînă la capăt construcția Uniunii Europene⁵. De dragul comparației, care va constitui mai tîrziu miezul acestei lucrări, trebuie menționat faptul că în țările fostului imperiu sovietic, în care încă mai bîntuie tradițiile opresive ale unui stat centralizat totalitar, regionalizarea nu este la modă. Mai mult, pe ruinele statului comunist, se formează alte noi și puternice state, legitimate de forța unui naționalism exclusivist.

Cum am putut observa pînă acum, statele-națiuni sînt încă prezente, cu toată accentuarea tendințelor de globalizare. În contextul european, Uniunea Europeană, cu structurile ei interguvernamentale, este foarte departe de ceea ce au visat federaliștii europeni. Astfel, în Europa Centrală și de Est suveranitatea națională — care este un fenomen relativ recent în regiune — este un concept încă foarte popular. De exemplu, în Ungaria, care este una dintre posibilele candidate pentru calitatea de membru a Uniunii Europene în regiune, există un scepticism crescut față de integrarea europeană, cu toate că se apropie deschiderea discuțiilor de aderare.⁶

În loc să vorbim despre sfîrșitul statului-națiune, este poate mai folositor să discutăm despre șansele „redefinirii statului modern” în termenii unui nou consens între regiuni și puterile centrale ale statului. Cu siguranță, odată cu apariția Uniunii Europene ca un nou actor supranațional pe scena politicii europene, relația a fost semnificativ modificată. Uniunea Europeană ca „macro-regiune” în economia globală a schimbat echilibrul tradițional al puterii dintre micro-regiuni și statele-națiuni. Prin adoptarea noțiunii de „Europă a regiunilor”, Uniunea a apărut ca un partener strategic pentru micro-regiuni. Voi ilustra mai tîrziu în acest eseu relația triumfiulară dintre regiuni, state și instituțiile supranaționale, unde practic se întrepătrunde relația dintre micro-regionalism și macro-regionalism. Totuși, paragrafele următoare le voi devota analizei aspectelor variate ale regionalismului și regionalizării în termenii relației dintre state și micro-regiuni.

Destul de des, regionalizarea începe în momentul în care legitimitatea statului a suferit o slăbire sau o prăbușire. În concordanță cu teoria democratică, cînd este zguduită legitimitatea internă și externă a unui stat și a fost călcat consensul contractului social dintre stat și cetățeni, regionalizarea poate funcționa ca un mijloc — folosit de stat — pentru a-și recîștiga legitimitatea democratică. De exemplu, într-un stat autoritar și totalitarist care are o populație multiethnică și care își bazează puterea pe o etnie majoritară, neacordînd celorlalte etnii nici o putere politică, regionalizarea, după prăbușirea statului, funcționează ca un mijloc de convingere a cetățenilor care au fost excluși de la putere de a adera la formarea unui stat nou. Totuși, delegarea puterii în stat și regionalizarea sînt arme cu două tăișuri în situații specifice în care — în loc să se întărească legitimitatea statului — ele tind s-o submineze. George Schöpflin⁷ susține: „*Ce se întîmplă cînd un grup particular de oameni nu consimt? Pe baza principiilor democrației, a unei legi consensuale, trebuie să li se acorde tot dreptul de a-și hotărî viitorul. Această soluție, care a fost folosită, bineînțeles, nu poate fi împinsă prea departe. Dacă se face acest lucru, atunci natura statului existent va deveni complet contingent și, astfel instabil, și de aceea va submina democrația.*”

Acesta a fost cazul prăbușirii Spaniei lui Franco în 1970 cînd noua constituție spaniolă a fost elaborată pe principiul regionalizării. Spre a-și atrage sprijinul catalanilor și al bascilor în crearea unei Spanii noi, democratice, noul stat spaniol a susținut în mod substanțial autoguvernarea pentru catalani și basci. Totuși, receptarea ofertei de regionalizare făcută de Spania a fost foarte controversată. În timp ce în Catalonia adepții regionalismului catalan au acceptat cadrul furnizat pentru dezvoltarea regională de către statul spaniol, unele cercuri ale mișcării naționaliste basce nu au considerat oferta regionalizării ca satisfăcătoare și, în consecință, au refuzat-o. Mai mult, metodologia teroristă ETA pentru o schimbare radicală în statul de drept a apărut în linii mari tot în acea perioadă.

În 1945, după căderea totalitarismului fascist al lui Hitler, aliații victorioși au fost confrunțați cu sarcina imensă de a crea o Germanie democratică. Dominația americană a predestinat Germania postbelică reorganizării federale a țării. Astfel, o putere externă a apelat la politica regionalizării pentru a face Germania capabilă să obțină o legitimitate externă în cadrul sistemului internațional postbelic. Federalizarea Germaniei de Vest s-a dovedit a fi un succes copleșitor într-o țară în care tradițiile unui stat naționalist centralizat bismarckian ar fi fost inerente într-o perioadă ca aceea de după război. În contextul german, procesele de regionalizare cerute de puteri externe au catalizat o mișcare regionalistă foarte puternică. Unele dintre landurile germane ca Baden-Württemberg și Saarland au menținut o reprezentanță permanentă la Bruxelles astfel încît au putut să-și utilizeze imensul potențial economic și politic în Bruxelles.

Landul Baden-Württemberg a jucat de asemenea un rol important în cooperarea regională transfrontalieră, care este calul de bătaie favorit al eurocraților de la Bruxelles. În inițiativa de cooperare regională, „cele patru motoare ale Europei”, Baden-Württemberg, Lombardia, Rhone-Alpi și Catalonia, s-au aliat în 1988 pentru diseminarea și schimbul unui know-how de înaltă clasă. Unii au susținut că, cu toate că regionalizarea în Germania de după 1945 fusese un mijloc perfect de a ataca naționalismul expansionist german și de a cataliza dezvoltarea economică regională, această politică a avut și repercusiuni negative. C.Harvie susține⁸: „*O națiune reunificată de politicieni provinciali, urmărind scopuri provinciale, a dus la apariția unui stat introvertit a cărui capacitate de coeziune a fost semnificativ subminată.*”

Revenind la inițiativa „celor patru motoare ale Europei”, Țara Galilor s-a alăturat proiectului în 1990, însă nu ca un „motor cu capacitate deplină” deoarece, asemeni atitudinii negative discutate mai sus a guvernului britanic față de regionalizare, Țara Galilor nu a avut puterea administrativă de a participa la un nivel mai profund de cooperare.⁹ În ciuda dificultăților, Țara Galilor, ca zonă ce fusese serios afectată de declinul post-industrial, a fost destinatarul investițiilor de tehnologie înaltă, de exemplu, compania multinațională Bosch din landul Baden-Württemberg a deschis o uzină în Miskin, în vecinătatea orașului Cardiff.

Pentru a reveni pe scurt la abordarea inițială, accentuat metodologică, care își propunea să trateze Europa ca pe un concept larg, nu doar în sensul recente Uniuni Europene, este interesant de văzut în ce fel întrebările asupra regionalismului și a regionalizării sînt prezente pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice.

După cum s-a arătat mai sus, nici una din structurile Uniunii Sovietice — chiar dacă formal a fost un stat federal — nu a semănat cu structurile unui federalism democrat. Mai întîi de toate, legitimitatea statului se baza pe o ideologie opresiv totalitaristă, competențele statului fiind concentrate în mîinile liderilor Partidului Comunist. Chiar principiul federalismului, principiul competențelor împărțite între regiuni și puterea centrală, nu a fost realizat în comunismul federalist. Ca atare, statele membre ale Uniunii Sovietice nu se bucurau de drepturile de care se bucurau omologii lor din statele federale vestice. După căderea Uniunii Sovietice, toate acele republici care fie avuseseră în trecut tradiția existenței ca state naționale suverane, precum statele baltice, sau care adoptaseră ideologia autodeterminării naționale, precum Georgia și Armenia, au ales să părăsească federația și să-și formeze propriile lor state naționale. Republicile și unitățile administrative care au rămas, de această dată incluse în Federația Rusă, s-au confruntat cu o nouă situație, în care puterea centrală a statului era considerabil mai slabă decît în timpurile comuniste. În construcția noului stat a început un proces de „negociere” între puterea centrală și regiuni. Trebuie clarificat următorul lucru: chiar dacă multe „republici etnice” (Statele Baltice, Georgia, Armenia, de exemplu) au părăsit Uniunea Sovietică, totuși alte 21 de „republici etnice” au rămas în cadrul Federației Ruse. Miza acestui proces a fost redistribuirea resurselor imense ale impresionantului Imperiu Sovietic de odinioară. În lipsa unei puteri centrale solide, regiunile au făcut tot ce le-a stat în putință să obțină de la puterea centrală atît de multe resurse pe cît le-a stat în putință. „Republicile etnice” bogate în petrol și diamante, ca Tatarstan și Bashkortostan, au avut succes în negocierile cu Moscova și au putut de aceea obține drepturi fundamentale pe baza resurselor naturale deținute. Interesant, aceste republici etnice au avut mult mai mult succes în aceste negocieri asupra redistribuirii competențelor și a resurselor decît districtele pur administrative populate majoritar de ruși. Conform opiniei lui S.L.Solnick: *„Într-un decor convențional, etnia a servit în mod convenabil la divizarea unui grup de altul, din acest motiv, sistemele etno-federale sînt cunoscute ca fiind în mod periculos instabile. În jocul „negocierii” federale ruse, totuși, liderii republicilor etnice s-au focalizat pe menținerea republicilor ca o clasă privilegiată de actori subnaționali.*

(...) De aceea, revendicările etnice au servit ca un mecanism de coordonare a diferitelor republici etnice distingîndu-le de regiunile rusești.”

Firese, regionalismul din Federația Rusă diferă mult de exemplele vest-europene, dar aceste exemple pot fi de folos pentru cercetarea noastră în continuare, avînd în vedere regionalizarea și regionalismul. De exemplu, din punct de vedere economic se poate observa că regiunile vest-europene bogate în resurse naturale și umane, au tendința deseori să urmeze campanii regionaliste (de pildă, Scoția și bogăția imensă de petrol din Marea Nordului).

În Europa de Vest, pentru a face față disparităților economice regionale, statul bunăstării a urmat între 1960 și 1970 politica unei regionalizări economice prin crearea unor fonduri de investiții regionale care au fost considerate mijloace mai eficiente pentru administrarea intereselor și necesităților economice locale decît formele centralizate de realizare a deciziilor economice. Politica de regionalizare a statului bunăstării trebuie, totuși, citată ca exemplu de regionalizare cu o anumită rezervă din moment ce politica sa economică a fost centralizarea. Noțiunile de solidaritate, coeziune socială și subsidiaritate care își au rădăcinile în ideologia postbelică a statului bunăstării, au fost amintite de asemenea la constituirea Uniunii Europene. Dar noutatea politicii de regionalizare urmată de Uniunea Europeană constă tocmai în faptul că în acest caz o instituție supranațională sprijină dezvoltarea regiunilor de nivel substatal și că statele vest europene — desigur în grade diferite — acceptă noua situație.

Dacă pînă acum ne-am concentrat atenția asupra regionalizării, de acum încolo ne vom axa discuția pe regionalism. După cum s-a susținut mai înainte, cele două sînt într-o relație dialectică, totuși trebuie recunoscut faptul că, în timp ce regionalizarea este o problemă de decizie politică și de compromis al elitelor, regionalismul implică participarea maselor. Politica de regionalizare este dusă la îndeplinire de sus în jos, în timp ce mișcările

regionaliste pot mobiliza populația pentru acțiuni „la firul ierbii”. John Brutton, fostul prim ministru al Irlandei, care este unul dintre cei mai activi susținători ai politicii regionale a Uniunii Europene, sublinia într-o conferință asupra regionalismului european: „Este dificil să obții loialitate pentru niște organisme create în scopuri pur administrative.”

În cele ce urmează, vom încerca să reflectăm asupra diferitelor aspecte ale regionalismului. În concepția mea, cel mai important aspect al regionalismului este aspectul etnocultural, politic și economic. Voi pune în discuție pentru început aspectul etnocultural al regionalismului.

După cum au recunoscut mulți oameni de știință, modelele participării sociale și politice contemporane au suferit o schimbare de paradigmă. De la interacțiuni sociale și politice avînd ca sursă clasele sociale, intrăm în era politicilor identitare și noilor mișcări sociale. Granița dintre politic și privat, care este una dintre prezumțiile politicii moderniste, se estompează acum, de pildă, în politicile feministe sfera privată este politizată. Disocierea bisericilor de sfera politicului și secularizarea politicii este de asemenea unul dintre principiile cheie ale tradițiilor iluministe, principii care sînt însă sfidate nu numai de fundamentalismul islamic, ci și, spre exemplu, de creșterea influenței formațiunii Dreapta Creștină Americană și a lui Pat Buchanan.

Se schimbă, de asemenea, participarea politică și modurile în care pot fi influențate deciziile politice. Politicile de partid se combină sau sînt uneori substituie de grupuri de influență și de diferite campanii ecologiste, feministe, homosexuale sau ale grupurilor etnice. Fațadele învechite ale ideologiilor pălesc în mijlocul furtunilor politice declanșate de valorile postmoderne. Folosesc termenul de post-modern pentru acest mediu politic nou bazîndu-mă pe afirmația lui Jan Pakulski.¹¹ Pakulski descrie „noua politică” în modul următor: „Procesele centrale identificate de cercetătorii noii politici includ fuziunea și interpenetrarea tot mai mare a sferei politice cu cea culturală, precum și decuplarea și depășirea de către conflictele politice a mai vechii diviziuni structurale a claselor. Principalele simptome ale acestor schimbări sînt un declin progresiv în votul claselor sau o desalinie politică, o eroziune a sprijinului dat majorității partidelor din mediul social și apariția unor forțe politice noi: ecopax-ul (ecologist și pacifist), drepturile civile, umane și ale minorităților, precum și mișcările sociale feministe.”

În acest mediu politic post-modern, valorile învechite ale stîngii și dreptei nu mai pot răspunde cererilor societății. O conștiință nouă a pericolului raționalizării societății se manifestă acum sub forma particulară a politicii post-moderne. Apariția „mediacrației” sau creșterea influenței politice a mass-mediei constituie o altă trăsătură caracteristică „noii politici”. Pentru a reveni la discuția noastră inițială despre regionalism și regionalizare, trebuie să observăm că provocările regionalizării și regionalismului la adresa statului-națiune, care este o structură de politică modernistă provenită din secolul al XIX-lea, reprezintă componente esențiale ale „noii politici” (post-moderne). Diversele campanii politice pentru democrație locală și pentru descentralizarea puterii de decizie sînt toate părți ale acestei noi paradigme politice. Spațiul nu ne permite să dezbatem toate aspectele regimului global politic post-modern, dar autorul acestei lucrări a încercat să dezvolte aceste concepte în altă parte.¹²

Urmînd această direcție, pare logic să legăm aspectul etnocultural al regionalismului de „politica post-modernă” mai sus menționată. Grupurile etnoregionale se autodefinesc în contextul statelor multinaționale în cadrul cărora, raportate la întreaga populație, ele constituie doar o minoritate, dar la un nivel local și regional ele constituie adeseori majoritatea. Mișcările lor regionale sînt tot atîtea campanii pentru ocrotirea culturii, a limbii și a învățămîntului matern în fața pericolului reprezentat de omogenizarea urmărită de statul-națiune, de cele mai multe ori statul unei etnii majoritare, și totodată campanii pentru o mai mare autonomie politică la nivel regional și local. Regionalismul etnocultural pune sub semnul întrebării mai vechea definiție a cetățeniei, ca termen cu valoare neutră, ce indică natura pur politică de participare într-un stat ca entitate politică.¹³ Confruntarea dintre revendicările grupurilor etnoculturale și vechea definiție a cetățeniei este mai mult decît evidentă. Este greu de acceptat pentru mulți, dar cetățenia devine subiectul politicilor identitare. G. Schöpflin susține în acest sens că „Renașterea — reală sau aparentă — a politicilor identitare din anii '90 a fost primită cu ostilitate de alte politici, care construiseră o concepție singulară a cetățeniei, destul de unitară, ca pivot al identităților lor. Ce aș vrea să subliniez este faptul că cetățenia este și ea o parte a politicii identitare și că nu există nimic pe atît de universal pe cît și-ar dori adepții ei, dar că, fără cetățenie, democrația devine aproape imposibil de menținut.”

O mare varietate de exemple de regionalism etnocultural pot fi ușor găsite la „națiunile fără state” ale Europei de Vest (de exemplu, scoțienii, bascii, catalanii, galezii) și pînă la minoritățile naționale ale Europei Centrale și de Est (maghiarii din România și Slovacia, sîrbii din Croația). Desigur, după cum am mai spus, regionalismul și regionalizarea sînt într-o relație dialectică, iar acest fapt se aplică și regionalismului

etnocultural. Procesul de radicalizare a mișcărilor etnoculturale depinde mult de măsura în care statele multinaționale respective au acceptat principiul regionalizării. De exemplu, statul spaniol a decis în mod conștient descentralizarea structurilor lui pentru a se acomoda aspirațiilor etnoculturale ale catalanilor și bascilor în anii 1970, în timp ce Croația, Iugoslavia și Slovacia contemporană urmăresc o politică de centralizare în detrimentul grupurilor minoritare din propriile teritorii.

Relația dintre majoritate și minoritate, într-un stat multinațional, este una destul de sensibilă. Într-un regim nedemocratic efectele negative sînt duble pentru orice minoritate națională. Ca atare, într-un stat opresiv, cea mai mare rezistență poate să derive de multe ori din cercurile minorităților naționale și a națiunilor fără state (ex. campania minorității maghiare din România perioadei lui Ceaușescu sau rezistența catalană împotriva Spaniei lui Franco). Fără să subestimăm idealurile pozitive și democratice ale multora dintre mișcările etnoculturale, trebuie totuși să subliniem faptul că, în unele cazuri speciale, metodologia acestor mișcări poate sfîrși prin recurgerea la mijloace violente (de exemplu, campaniile teroriste ale IRA și ETA).

În cele mai multe din cazurile europene de regionalism, motivele etnoculturale se împletesc cu revendicările politice de descentralizare teritorială (aspectul politic al regionalismului). Maghiarii din Transilvania, la fel ca și scoțienii din Anglia, revendică — deopotrivă cu supraviețuirea lingvistică, culturală și educațională — autogovernarea teritorială. Răspunsurile statelor respective la aceste revendicări trebuie analizate foarte amănunțit. România, care a integrat Transilvania cu un număr considerabil de maghiari în 1920, după Tratatul de Pace de la Trianon, de-a lungul istoriei s-a definit ca un „stat național unitar, indivizibil, al românilor”, urmînd modelul francez al statului iacobin unitar și centralizat. În acest cadru de referință nu mai era spațiu pentru integrarea maghiarilor în statul român. Și guvernele conservatoare britanice din 1979 înapoi au împărtășit aceeași convingere de sacralitate a statului național centralizat. Sursa acestei ideologii a fost diferită, Partidul Conservator Britanic cultivînd ideea suveranității indivizibile a Parlamentului de la Westminster. Dar refuzul cu care a întîmpinat aspirațiile etnoculturale ale scoțienilor, galezilor și ale irlandezilor a fost consecința directă a acestei atitudini.

Regionalismul economic nu se leagă neapărat de regionalismul etnocultural și politic. Motivele, dincolo de regionalismul economic, pot fi diferite. Unele regiuni europene se definesc pur și simplu ca regiuni doar pentru a fi mai substanțial finanțată din fondurile structurale și de coeziune europene (de exemplu, regiunile sudice ale Irlandei formează un forum regional comun pentru a se califica pentru accesul la fondurile europene, sau regiunile vestice ale Ungariei se aliază politicii Uniunii Europene pentru a avea acces la programele de cooperare internațională PHARE). Destul de des provinciile dintr-o țară anume doresc să evite povara plății unor subvenții pentru regiunile nedezvoltate (de pildă, Lega, mișcarea provinciilor nord-italiene). Din cînd în cînd, aceste mișcări, chiar dacă le lipsesc fundamentele etnoculturale ale regionalismului, tind să-și construiască o identitatea etnoculturală artificială. Stefano Guzzini susține¹⁴: „*Liga Nordului nu este un partid regionalist tipic. Regionalismul lui nu se poate lega de o limbă proprie. Într-adevăr, Padania are multe dialecte care derivă din rădăcini lingvistice diferite. În ciuda încercărilor disperate de a găsi urmele istoriei Padaniei în istoria Galiei alpine a Imperiului Roman, Padania nu are o istorie care să poată da naștere unei identități naționale.*”

Un mod interesant de regionalizare economică poate fi urmărit în cazul solicitării germane de a regionaliza pe scară largă Germania postbelică. Aliații, sub conducerea americanilor, au propus federalizarea Germaniei de Vest pentru a împiedica renașterea naționalismului expansionist german. În această privință, landurile germane, cu excepția Bavariei, sînt scutite de aspirațiile locale etnoculturale. Astfel, regionalismul landului Baden-Württemberg este în principal de natură politică și economică. Ca o zonă foarte dezvoltată din punct de vedere tehnic, scopul său cel mai important poate fi acela de a-și consolida cooperarea economică cu alte zone dezvoltate ale Europei. Acest țel este foarte bine ilustrat în proiectul „celor patru motoare ale Europei”, descris deja în această lucrare.

	Regionalism		
	Etnocultural	Politic	Economic
Scoția	+	+	+
Țara Bascilor	+	+	+
Catalania	+	+	+
Țara Galilor	+		
Irlanda de Nord	+	+	
Italia de Nord		+	+

Sîrbii din Croația	+		
Maghiarii din România	+	+	+
Maghiarii din Slovacia	+	+	+
Baden-Württemberg		+	+

Regionalizarea, regionalismul și Uniunea Europeană

Diferența relevantă dintre „macro-regiuni”, ca regiuni economice aflate deasupra statelor, care încearcă să răspundă provocărilor politicii economice globale, și „micro-regiuni”, ca regiuni de nivel substatat, care tind să se definească în raport cu statul, a mai fost discutată în această lucrare. A fost trasă totodată concluzia că deseori procesele de „macro-regionalism” și „micro-regionalism” se influențează reciproc. Este și cazul Europei de Vest, unde statele cooperează în cadrul Uniunii Europene, astfel încît competitivitatea lor economică globală poate să se îmbunătățească (macro-regionalism), în aceeași macro-regiune existînd totodată o activitate nemaiîntîlnită la nivelul substatat (micro-regionalism). Procesele macro- și micro-regionalismului au loc în relația triunghiulară dintre actorii instituționali substatali, statali și transnaționali. Cînd și-au delegat o parte din competențele lor instituțiilor supranaționale ale Uniunii Europene, statele membre ale Uniunii au acceptat ideea de „cosuveranitate”. Însăși ideea unei suveranități împărțite a deschis spațiul pentru micro-regiuni pentru a negocia cu statele, în vederea delegării unei părți din putere la nivel substatat. În completare, instituțiile supranaționale au propagat și au sprijinit ideea unei „Europe a regiunilor”, încurajînd în acest mod „micro-regionalismul”.

Nu mai departe de 1957, cînd a fost semnat, Tratatul care a pus bazele Comunității Europene a acordat o importanță deosebită dezvoltării regionale¹⁵. Partenerii tratatului anunțau faptul că sînt de acord cu „întărirea unității politicii economice și cu asigurarea unei dezvoltări armonioase prin reducerea diferențelor existente între diferitele regiuni și soluționarea decalajului regiunilor mai puțin favorizate”. Totuși, în epoca de glorie a statului bunăstării în Europa (în anii șaiszeci și prima jumătate a anilor șaptezeci), politicile regionale ale Comunității Europene au prins viață ca alternativă la tendințele de centralizare macroeconomică a ideologiei bunăstării sociale. Această situație a fost considerabil modificată prin aderarea Irlandei, a Danemarcei și a Marii Britanii în 1972-1973. Statele membre, și în principal Marea Britania, au militat pentru inițiativele Comunității Europene. Scopul principal al Marii Britanii a fost realizarea unei balanțe a imensului transfer monetar în politica agricolă, de care Marea Britanie nu prea beneficia. Declinul post-industrial al Angliei de nord, a Țării Galilor și a Scoției necesita un ajutor financiar care depășea capacitatea Statelor Britanice. Ca rezultat al acestei campanii, în 1975 a fost înființat Fondul de Dezvoltare Regională Europeană (FDRE). Oricît de important a fost acest pas, FDRE-ul, în perioada de început, a funcționat numai ca un mijloc de egalizare a veniturilor între statele membre.

Ca rezultat al unui al doilea val de lărgire (1980), cînd țările Europei de Sud (Portugalia, Spania, Grecia) — care erau cu mult mai puțin dezvoltate decît media Comunității — s-au alăturat Comunității Europene, s-a pus problema necesității reconsiderării politicii regionale europene. Problema acută a inegalităților în creștere, după aderarea statelor mediteraneene, a necesitat o reacție rapidă. Ca atare, întregul sistem al politicii regionale europene s-a transformat. Pe lîngă FDRE au fost create alte fonduri (de exemplu, Fondul Social European — FSE, Fondul de Orientare și Garantare a Agriculturii Europene — FOGAE) pentru a rezolva problemele nou apărute. Volumul fondurilor a fost în mod semnificativ modificat în 1988. Cele cinci obiective prioritare ale reformei din 1988 au fost următoarele:

- Ajutorarea regiunilor subdezvoltate,
- Conversia economică a zonelor industriale aflate în declin,
- Șomajul cronic structural,
- Accelerarea integrării tinerilor,
- Sprijinirea dezvoltării zonelor rurale.

Cum am mai afirmat în această lucrare, cea care a catalizat dezvoltarea regională a fost Uniunea Europeană, și în principal Comisia, ca instituție supranațională.

Totuși, trebuie notat faptul că 90% din fondurile structurale sînt alocate prin guverne naționale, și de multe ori, participarea regiunilor rămîne în urmă. De exemplu, guvernul central italian este de foarte multe ori incapabil să găsească parteneri locali în Italia de Sud (Mezzogiorno) pentru proiectele europene și, astfel, aceste fonduri nu sînt folosite sau, dacă sînt totuși găsiți parteneri, aceste ajutoare sîrșesc de cele mai multe ori în mîinile mafiei. Mai ales proiectele administrate de Comisie, și în mod direct de actorii regionali, sînt mai benefice dezvoltării regionale (Interreg I, II). Programele Interreg sprijină în principal dezvoltarea colaborării fără frontiere dintre actorii sub-statali. Pentru a pregăti țările Europei Centrale și de Est pentru criteriile de

aderare în termenii colaborării transfrontaliere, Comisia a lansat un proiect de colaborare transfrontalieră în cadrul programului PHARE.

Tratatul de la Maastricht al Uniunii Europene (1992) a însemnat o schimbare fundamentală în politica regională europeană. Tratatul a stabilit convergența criteriilor de aderare la Uniunea Monetară Europeană (UME). Din lipsă de spațiu nu ne vom opri asupra tuturor detaliilor acestor criterii de convergență, în loc de aceasta vom examina Tratatul de la Maastricht din punctul de vedere al dezvoltării regionale. Un așa numit „Fond de aderare” a fost stabilit pentru a face ca cele patru state membre subdezvoltate — Irlanda, Grecia, Spania, Portugalia — să întrunească criteriile de aderare la Uniunea Monetară Europeană. Tratatul a pus bazele unei instituții noi, foarte importante, Comitetul Regiunilor (COR). Conform Tratatului, Comitetul Regiunilor nu lua parte în procesul de luare a deciziilor din cadrul Uniunii, în loc de aceasta era considerat doar un organism consultativ. Competența limitată a Comitetului Regiunilor este foarte bine reflectată de cuvintele doamnei Edit Soós¹⁵: *„Membrii din regiunile puternice susțin că trebuie găsite mijloacele de articulare pe mai departe a vocii acestui nivel important, și acest lucru nu va fi posibil cu adevărat atâta timp cât influența directă a Comitetului Regiunilor asupra proceselor legislative europene este atât de modestă.”*

Cu toate că influența Comitetului Regiunilor era limitată, în privința deciziilor din cadrul Uniunii Europene, volumul total al întregului buget al FDRE, FSE, FOGAE între anii 1994-1999 trebuie menționat pentru a ilustra mărimea transferului monetar în cadrul politicii regionale a Uniunii Europene: 141,471 miliarde ECU(!).

Cu siguranță că noile provocări ale lărgirii către est a Uniunii Europene vor avea consecințe pe termen lung pentru politica europeană. Toate statele central-europene care aspiră la aderare sînt mai puțin dezvoltate decît oricare dintre statele membre cele mai subdezvoltate. Fără îndoială că în momentul în care lărgirea estică se va realiza pe termen mediu, va trebui reconsiderată politica regională europeană.

Documentul „Agenda 2000”¹⁷ este rezoluția summit-ului Uniunii Europene din Amsterdam, iunie 1997, și poate fi considerat rezultatul neoficial al răspunsurilor Conferinței Interguvernamentale din 1995-97 date la provocările lărgirii:

„Trebuie să se adere fără șovăială la prioritatea obiectivului politic al coeziunii economice și sociale. Într-adevăr, perspectiva unei lărgiri care să includă noi țări cu nivele de dezvoltare foarte divergente face acest lucru încă și mai necesar decît înainte. Va fi nevoie de solidaritate, în sens larg, european, dacă vrem să atingem obiectivul major al reducerii discrepanțelor în dezvoltare, cum s-a propus explicit în Articolul 130a al Tratatului.”

Regionalismul în Europa de Est și de Vest: cazul Transilvaniei și al Scoției

Urmînd remarcile noastre metodologice anterioare, trebuie să facem o comparație, în contextul integrării europene, între regionalismul scoțian și regionalismul maghiar din Transilvania. La prima vedere, această comparație poate să pară una surprinzătoare, din moment ce astăzi cazurile de comparație între Europa Centrală și de Est și Europa Occidentală sînt foarte rare. Într-adevăr, contextele istorice în care aceste regionalisme au apărut, sînt într-o măsură diferite, totuși, o cercetare detaliată ne poate oferi aspecte interesante.¹⁸ Factorul care poate închide prăpastia imensă dintre realitățile acestor două extreme geografice ale Europei este tocmai sistemul nostru internațional de globalizare, mai precis de integrare europeană. Pe de o parte, Scoția ca „națiune fără stat” , deja parte a Uniunii Europene, încearcă să-și redefinească identitatea din ce în ce mai mult nu atît în cadrul Regatului Unit, cît în cel al Uniunii Europene, în timp ce maghiarii din România speră să-și îmbunătățească statutul în cadrul României în urma aderării României la Uniunea Europeană. Întrebarea nu este dacă se va produce lărgirea spre spațiul estic, ci cum și cînd! După aceea se va forma un nou spațiu politic european din care vor face parte atît Transilvania cît și Scoția. În această privință, comparația este legitimă. Comparabilitatea exemplurilor Europei Centrale și de Est cu cele ale Europei de Vest este explicată de George Schöpflin¹⁹: *„Aria mea principală de interes este Europa Centrală și de Est, dar aș vrea să sugerez faptul că unele din lecțiile post-comunismului au o aplicație mai largă. Și, într-adevăr, (noi, vesticii n.trad.) putem învăța ceva despre propriile noastre societăți prin încercarea de a face o comparație cu acele societăți care se află în plin proces — în fazele lui incipiente — de construire a unor sisteme democratice.”*

Din punct de vedere etnocultural, atît scoțienii cît și maghiarii din Transilvania reprezintă un exemplu tipic de regionalisme legitimizează preponderent de aspirațiile etnoculturale. Ambele aparțin grupului pe care H. Seton Watson l-a numit „vechile națiuni”²⁰ Ele sînt națiuni istorice, tradiționale care s-au bucurat de suveranitate feudală încă din secolul al X-lea. Scoția și-a pierdut suveranitatea prin Actul Uniunii (1707) cînd Scoția, unită cu Anglia și Țara Galilor, și-a putut menține încă multe din instituțiile proprii (de exemplu, Biserica, învățămîntul,

sistemul legal). În ciuda menținerii unei relative independențe a instituțiilor cheie, observatorii contemporani nu pot să se pună de acord dacă acest lucru a fost un compromis în favoarea progresului sau o trădare a națiunii²¹.

Transilvania a fost parte integrantă a Imperiului Ungar în perioada Evului Mediu și, mai apoi, principat maghiar independent. După secole întregi de dominație habsburgică, Transilvania, ca parte a Ungariei, și-a recâștigat o suveranitate limitată în 1867, prin (compromisul) Ausgleich care a dat naștere monarhiei duale Austro-Ungare. După încheierea Tratatului de Pace de la Trianon (1920), Transilvania, cu populația ei substanțială de maghiari, a fost integrată în România Mare.

Aparent, memoria istorică comună joacă un rol important în ambele cazuri, dar diferența care apare în cazul limbii trebuie menționată aici: dacă astăzi doar 1% din populația scoțiană mai poate vorbi vechea limbă galică, iar engleza este limba oficială, în schimb maghiarii și-au păstrat limba maternă. Cu alte cuvinte, scoțienii vorbesc limba majorității, pe când în cazul maghiarilor din România, limba funcționează ca o trăsătură distinctivă care îi face să se diferențieze de populația majoritară. Ca atare, diferența lingvistică amplifică aspectul etnocultural al regionalismului maghiar transilvan. Este demn de observat că, în timp ce scoțienii și-au pierdut vechea limbă galeză, cealaltă „națiune celtică fără stat” a Regatului Unit, și anume velșii, trec printr-o renaștere lingvistică și culturală, cel puțin jumătate din populație vorbind limba galeză. Acest exemplu încearcă să atace anumite lucruri comune, repetate de unii cercetători. După ei aspectul cultural și lingvistic al naționalismului triumfă în Europa Centrală și de Est în timp ce multe dintre naționalismele vest-europene sînt naționalisme civice care se definesc în termenii cetățeniei politice.

Din punct de vedere al aspectului politic al regionalismului, atât maghiarii din Transilvania cît și scoțienii suferă de dezavantaje majore, în termenii dreptului la autodeterminare. După cum am afirmat mai sus, ambele state căruia îi aparțin Scoția și Transilvania, Regatul Unit, România, au ezitat în a alege regionalizarea ca mijloc de democratizare și reconsiderare a contractului social. Totuși, acest lucru s-a schimbat în mod semnificativ în ultimul timp.

Noul guvern laburist condus de primul ministru Tony Blair, ales în mai 1997, a luat inițiativa în problema referendumului scoțian. Documentul prin care se stabileau detaliile pentru un guvern propriu scoțian a fost realizat surprinzător de rapid, și chiar și referendumul pe această temă a avut loc la 11 septembrie 1997. Rezultatul referendumului a constituit un sprijin neașteptat (74,3%) pentru realizarea Parlamentului scoțian; cetățenii scoțieni dîndu-și și ei (63,5%) acordul în ce privește prerogativele viitoarei Adunări scoțiene de a colecta taxele. Primul ministru Tony Blair a declarat în prefața „Cărții albe” a devoluției scoțiene că: *„Guvernul este chemat să purifice și să modernizeze politica. Sîntem angajați într-un program comprehensiv de reformă constituțională. Credem că este bine să descentralizăm puterea, să îngădăm guvernul, să reformăm Parlamentul și să sporim drepturile individuale.”*

Cu toate că schimbarea de opinie a noului guvern român al președintelui Constantinescu și a primului ministru Ciorbea nu este atât de radicală, trebuie subliniat faptul că s-a produs o schimbare pozitivă în România în problema regionalizării și a descentralizării. În primul rînd, pentru prima dată în România modernă, Uniunea Democratică a Maghiarilor din România (UDMR) s-a alăturat coaliției guvernamentale în noiembrie-decembrie 1996. Noua guvernare, chiar dacă într-un mod precaut, a început să adopte legi care să catalizeze dezvoltarea regională în general (Legea administrației publice) și îmbunătățirea statutului minorității naționale maghiare (modificările aduse Legii învățămîntului). Conform acestor modificări, într-o regiune sau localitate în care mai mult de 20% din populația locală aparține minorităților naționale, însemnele publice trebuie să fie bilingve, iar limba minorității poate fi folosită în administrația publică și în tribunale. De asemenea, s-au înmulțit schimbările din cadrul învățămîntului în limba maternă pentru minorități.²²

Totuși, problemele cheie, ca autonomia teritorială, deschiderea unei universități în care limba de predare să fie maghiara și despăgubirea bisericilor maghiare pentru proprietățile confiscate, nu au fost încă rezolvate. Pe lîngă întîrzierea răspunsurilor la aceste probleme complexe, prezentate mai sus, implementarea legislației deja aprobate a întîmpinat dificultăți la nivel local. De exemplu, în Tîrgu-Mureș (Marosvásárhely), unde mai mult de jumătate din populație este de etnie maghiară și primarul este tot de origine maghiară, tăblițele bilingve care au fost așezate în locurile publice, au fost mîzgălite. Mesajul era că România este doar pentru români! Nici prefectul local — care este reprezentantul puterii centrale după modelul francez — nici poliția locală nu au făcut vreo o încercare de a găsi persoanele responsabile de acest sabotaj etnic.

În relația dintre puterea statală centrală și majoritate, există anumite analogii interesante între Partidul Național Scoțian (PNS) și UDMR. În contextul scoțian, aripa radicală a partidului, condusă de Brian Wilson, fostul președinte al PNS-ului, a dus o campanie pentru un „nu” hotărît în votarea referendumului asupra

devoluției, acuzând conducerea actuală, care susținea referendumul printr-o campanie comună cu Partidul Laburist și Liberal, de trădarea cauzei independenței scoțiene. În contextul transilvan, radicalii, conduși de László Tőkés și Adám Katona au refuzat participarea UDMR-ului la noua guvernare românească folosind, împotriva liderilor actuali, Béla Markó și Attila Verestóy, aceleași argumente pe care le-au folosit radicalii din PNS. Ei au argumentat că participarea la guvernare pune în pericol realizarea programului inițial al UDMR-ului, acela al autonomiei teritoriale.

Prin această discuție, ne-am reîntors la relația dialectică dintre regionalizare și regionalism. În ambele cazuri prezentate aici, guvernul central a făcut o ofertă de descentralizare, chiar dacă în grade diferite. Reacția PNS-ului și a UDMR-ului a fost destul de asemănătoare prin faptul că au acceptat aceste oferte, aflându-se într-un proces de redefinire a identității lor politice. Reacția radicalilor a fost, de asemenea, identică prin aceea că au refuzat ofertele. Totuși, în timp ce în Regatul Unit al Marii Britanii, unde Cartea Albă a devoluției scoțiene a fost rezultatul unor discuții pe termen lung, fundamentale și unde, în general, cultura politică era cu mult mai dezvoltată decât în Europa de Est, în România, principiul „statului român indivizibil și unitar” încă mai atrage multe din forțele politice, iar cultura politică nu se poate sustrage influenței unor voci disonante ale naționalismului exclusivist.

După cum am susținut în această lucrare, Uniunea Europeană a apărut ca un nou actor în relația dintre regiuni și puterile centrale ale statului. Uniunea și, în mod special Comisia, au încercat în mod activ să sprijine dezvoltarea regională. Desigur, mișcările regionaliste încearcă să exploateze șansele oferite de integrarea europeană. Ca atare, atât PNS cât și UDMR și-au declarat sprijinul deschis pentru integrarea europeană și au considerat procesul de integrare ca un mod de a-și îmbunătăți statutul lor în cadrul statelor respective (Regatul Unit și România). Programul PNS „Independență în Europa” își imaginează viitorul Scoției ca un stat independent al Uniunii Europene.²³

„Credem că a sosit timpul ca Scoția să-și recâștige locul în lume. Ca o țară independentă, putem să ne aducem contribuția la dezvoltarea europeană și internațională. Ca partener deplin și egal în Uniunea Europeană, putem să urmăm exemplul dat de alții, inclusiv Irlanda, pentru a profita de beneficiile cooperării în Europa, și putem să milităm pentru preocupările poporului scoțian și a industriei scoțiene, de prea mult timp neglijate de reprezentanții britanici.”

Manifestul UDMR-ului declară:²⁴

„Nici unul dintre politicienii serioși și responsabili din România nu pot să se îndoiască de necesitatea intrării țării în familia democratică a statelor vest europene. Dacă România nu este inclusă în integrarea europeană, ea va sfârși printr-un dezastru în domeniul economic, al apărării și în cel social.”

În privința aspectului economic al regionalismului există prea multe asemănări. Atât Transilvania cât și Scoția sînt afectate puternic de politica economică post-industrială (închiderea minelor și a combinatelor siderurgice etc.). Dar, în timp ce în Scoția s-a inițiat o politică de ameliorare a situației, încă din prima jumătate a anilor 1970, România lui Ceaușescu a continuat investițiile majore în industria grea și în industria chimică pînă la sfîrșitul anilor 1980. Liderii Europei comuniste, alături de Ceaușescu, nu a luat în considerare pur și simplu schimbarea paradigmatică în politica economică globală de la un mod de producție Fordist la un mod post-Fordist și, de aceea, nu este deloc surprinzător faptul că, începînd cu anii 1970, discrepanța economică dintre Europa de Est și cea de Vest s-a adîncit tot mai mult.

La nivelul mișcărilor etnoregionaliste, diferența este mai pronunțată. Din anii 1970 Partidul Național Scoțian a încercat să construiască o politică economică coerentă pentru a rezolva problemele economice ale Scoției, parțial, prin realizarea de planuri de redistribuire a resurselor de petrol din Marea Nordului²⁵; însă, Uniunea Democrată a Maghiarilor din România nu a conceput o politică economică coerentă și viabilă de ameliorare a situației economice din regiune. Este posibil ca acest lucru să aibă o legătură cu faptul că democrația parlamentară și economia de piață au fost introduse în România abia după 1990. De aceea, actorii politici, printre care și UDMR-ul, au dispus doar de puțin timp pentru a se pregăti să facă față noilor provocări. Într-un fel, Europa Centrală și de Est a intrat în competiția pieții globale destul de nepregătită, iar absența unui „plan Marshall” nu a făcut decât să înrăutățească situația din regiune.

Una dintre tendințele regionalismului economic din cadrul Uniunii Europene, cum am mai susținut în această lucrare, este necesitatea obținerii de fonduri suplimentare pentru regiunile slab dezvoltate, în contextul unor fonduri structurale și regionale europene. În cazul nostru, Scoția, ca o zonă slab dezvoltată, și în special zonele rurale și agrare de graniță și de nord, precum și partea centrală post-industrială, care este afectată de un somaj structural semnificativ, a fost un loc în care s-au făcut transferuri serioase de bani din aceste fonduri.

Într-o Europă lărgită, Transilvania, fiind o parte a ei, și unde toate teritoriile noilor membrii din Europa Centrală și de Est vor avea dreptul de a primi fonduri structurale și regionale, este evident că acele regiuni care se află deja în Uniunea Europeană și care au beneficiat de aceste subvenționări, vor suferi de pe urma lărgirii. Cu alte cuvinte, va exista o ciocnire de interese între membrii actuali ai Uniunii Europene și viitoarele state membre. Pentru a ne întoarce la comparația noastră, această controversă va apărea și în contextul scoțian. Recent, au apărut unele articole în presa scoțiană care au subliniat pericolele lărgirii spre est a Uniunii Europene pentru interesele scoțiene. Unul din aceste articole susține²⁶

„SCOȚIA luptă de pe poziții dezavantajoase pentru a-și menține partea de mai multe milioane de lire sterline din ajutorul regional al Uniunii Europene și din subvențiile pentru ferme, după decizia de ieri de remodelare radicală a Uniunii Europene și de revizuire a sistemului de plăți. Comisia Europeană a anunțat schimbări fundamentale în fondurile structurale ca o parte esențială a planului de lărgire a cadrului Uniunii pentru a introduce țările fost sovietice.

(...) Scoția va fi nevoită să lupte împotriva competiției înspăimântătoare pentru darurile Uniunii Europene declanșată de blocul țărilor estice mai puțin dezvoltate.

(...) Scoția va trebui să-și înalțe profilul în Europa și să forțeze menținerea unei cât mai mari părți din fondurile sale.”

Pentru a rezuma, regiunile cu diferite ideologii din toată Europa, atât din partea estică cât și din partea vestică, consideră integrarea europeană, cu structurile ei supranaționale, ca un aliat strategic pentru avansarea cauzei regionalizării și a regionalismului. Viitoarea lărgire a cadrului Uniunii Europene va redesena imaginea „Europei regiunilor” din moment ce toate țările care vor să adere au un caracter multinațional, pe de o parte, și sînt puternic afectate de discrepanțe regionale, pe de altă parte. Faptul că toate statele aspirante ale Europei Centrale și de Est sînt mai puțin dezvoltate decît majoritatea Uniunii actuale, va complica problema și pe mai departe.

Astfel, multe dintre mișcările europene regionaliste — cu cîteva excepții — au acceptat ideea unei „suveranități împărțite sau limitate”²⁷, ideologia lor fiind scutită de revendicări iredentiste și revizioniste. Aceste mișcări consideră integrarea europeană ca o șansă de a-și recîștiga o autodeterminare limitată, din moment ce Uniunea Europeană pare să reducă competențele acelor state care se definesc în termenii unei abordări tradiționale a suveranității naționale.

Concluzie: spre o Europă post-modernă?

Criza reprezentării politice și sociale moderne, a legitimității și a participării, are consecințe fundamentale în toate sferele civilizației noastre. Atît politica internă cît și politica internațională au suferit schimbări paradigmatică în ultimele decenii. Regionalismul de jos în sus și internaționalizarea de sus în jos constituie o provocare la adresa statelor naționale moderne, care sînt arene ale politicii naționale și actori suverani ai societății internaționale. Rațiunea și persoanele care acționează rațional, pe care se bazează de fapt multe din teoriile importante ale relațiilor internaționale, sînt supuse unei critici dure. Reaparitia unor identități colective comunitare ne-moderne, în anii unei faze noi de modernitate — sau postmodernitate, după alți autori — este un semn al crizei mai sus menționate.

Modernitatea universalistă a atins aproape toate regiunile lumii, chiar și cele mai îndepărtate, prin colonizare și socialism statal. Dar rezultatele sînt foarte contradictorii... Periferiile și semi-periferiile au avut experiența semi-modernizării; segmentele ne-moderne ale existenței socio-politice au rămas factori importanți în aceste teritorii. Prăbușirea principalelor proiecte moderne de socialism statal și re-apariția unui etnonaționalism ne-modern și a unui fundamentalism religios (în special cel islamic) a contribuit la adîncirea crizei tradițiilor iluministe din perioada de după 1989. Stabilitatea artificială a identității și securității Războiului Rece, care a subordonat probleme reale ale politicii globale unei logici militare cinice, au dispărut subit, odată cu căderea „Cortinei de Fier”. Pe marginea durabilității diferitelor identități colective, A.D.Smith a scris următoarele²⁸

„Identitățile colective tind, totuși, să fie persuasive și persistente. Ele nu devin subiectul unor schimbări rapide și tind să fie mai intense și mai durabile, chiar atunci cînd un număr considerabil de oameni nu le mai simt și recunosc puterea. Acest fapt este real mai ales pentru identitățile religioase și etnice, care chiar în era premodernă au fost deseori politizate.”

În Europa, proiectul vest european — care este un proiect iluminist din multe puncte de vedere — ce încearcă să creeze autorități transnaționale viabile și o securitate pe termen lung în cadrul continentului, a înfrînt severitatea și întunecimea moștenirii post-comuniste. Proiectul european, care, în 1980, părea o alternativă reală,

democratică în cadrul logicii „Războiului Rece”, se găsește astăzi prins în capcana adâncirii și lărgirii. Uniunea Europeană este la răscruce de drumuri și trebuie să se decidă cum rezolvă problema mai sus menționată. Trebuie să se menționeze clar modul în care lărgirea Uniunii va afecta cadrul instituțional al Uniunii și securitatea și identitatea europeană pe termen lung.

Interpretarea greșită a crizei din Iugoslavia — nefiind înțelese conceptele diferite ale etnonaționalismului și ale politicii — de către instituțiile vestice internaționale, inclusiv Uniunea Europeană, au zguduit credința într-o alternativă democratică pan-europeană și, în general, în instituțiile internaționale. Șansa istorică din anii 1989-1990, de a construi o Europă adevărată, a dispărut; pentru a recâștiga speranțele este nevoie de o politică mai dinamică față de lărgirea cadrului european. Chiar dacă această politică implică redefinirea integrării și a cooperării. Încercarea actuală, care are drept scop crearea unității europene în funcție de o logică pur instituționalistă, ar trebui suplimentată de o logică mai deschisă spre diversitatea culturală și istorică. Richard Kearney susține²⁹: „*Acest lucru ar determina o Europă unită în care diversitățile culturale și politica economică periferică ar evolua. Una din provocările cheie cu care se confruntă Europa post-modernă va fi asocierea unui sens global al devenirii cu un sens local al apartenenței; și aceasta necesită o revizie a modelelor moștenite ale suveranității naționale. O întrebare decisivă, în momentul în care intrăm într-o Europă post-modernă, trebuie să fie: cum să realizezi o împărțire egală a loialității, pentru regiuni, națiuni și federații.*”

Firește, promovarea regionalizării de către structurile supranaționale ale Uniunii Europene prin sporirea competențelor Comitetului Regiunilor în luarea deciziilor și în realizarea politicii și acceptarea revendicărilor diferitelor mișcări regionaliste ca revendicări politice legitime va ajuta continentul nostru să ducă la îndeplinire programul propus de Richard Kearney. Atingerea acestui stadiu va însemna că redefinirea statului-națiune și formarea unei Europe „pe trei nivele” vor fi fost duse pînă la capăt. Pentru a concluziona, citez declarația finală de la conferința pan-europeană a regiunilor, organizată de Comitetul Regiunilor în paralel cu summit-ul de la Amsterdam al Uniunii Europene din iunie 1997, unde au fost reprezentate un număr substanțial de regiuni ale Europei Centrale și de Est și guverne locale:

„*Europa are un viitor numai dacă toate nivelurile conlucrează. Politicile pot fi aliniate numai prin coordonare și nu prin confruntare între niveluri: local, regional, național și supranațional. Această coordonare trebuie să ia subsidiaritatea ca principiu central, reflectînd trăsăturile particulare ale fiecărui stat membru.*”

„*(...) Semințele Uniunii au fost semănate de șase țări. Acum sîntem cinsprezece, dar Uniunea Europeană nu este încă completă. Lărgirea cadrului european prin includerea Europei Centrale și de Est și a Ciprului este o oportunitate istorică — pentru ei și pentru noi. Într-adevăr, este o obligație morală. Ne aflăm alături de ei pe drumul democrației: acum, democrația noastră europeană mai largă, trebuie să le acorde locul pe care îl merită din plin.*”

„*(...) Autoritățile regionale, municipale și locale ale Europei doresc să contribuie la idealul european. Legăturile transfrontaliere, cooperarea interregională și parteneriatul local aduc realitatea Europei aproape de cetățenii ei.*” □

NOTE

1. D.Held, **Democracy and Global Order, From the Modern State to Cosmopolitan Governance**, Polity, Cambridge, 1995; M.Waters, **Globalisation**, Routledge, London and New York, 1995; M. Featherstone (ed.), **Global Culture, Nationalism, Globalisation and Modernity**, London, 1990; M. Robertson, **Globalisation, Social Theory and Global Culture**, SAGE Publications, London, 1992; C.Harvie, **The Rise of Regional Europe**, Routledge, London and New York, 1996.

2. Chris Harvie, **The Rise of Regional Europe**, Routledge, London and New York, p.5.

3. Următoarele volume încearcă să explice cum funcționează macro-regiunile în economia politică globală: L. Fawcett și A.Hurrell (editori), **Regionalism in World Politics**, Oxford University Press, 1995; M. Svetlicic și H. W. Singer (editori), **The World Economy, Challenges of Globalisation and Regionalisation**, Macmillan, Basingstoke, 1996; Robin Murray, **Local Space, Europe and the New Regionalism**, The Centre for Local Economic Strategies, Manchester, 1991.

4. W. Blaas, **Regionalisation Processes in EU Europe**, Federal Ministry of Science and Research, Vienna, 1995, p.10.

5. C. Mellors, *Prospects for Regionalism: An English Perspective*, lucrare prezentată la seminarul „**Regionalism, integrare europeană și suveranitate**”, Koszeg, Ungaria, 22 martie 1997; John Bradbury, *Conservative Governments, Scotland and Wales: A Perspective on Territorial Management* în J.Bradbury și J.Mawson (editori), **British Regionalism and Devolution, The Challenges of State Reform and European Integration**, Jessica Kingsley Publishers, London, 1997, pp.74-99.

6. T.Navracics, *A Missing Debate? Hungary and the European Union*, apărut în **Contemporary European Studies**, nr.21, Sussex European Institute, Brighton, 1997.

7. G.Schöpflin, **Citizenship, Ethnicity and Cultural Reproduction**, Frank Wright Memorial Lecture, Queen's University, Belfast, 1997, p.6
8. Harvie, p.71.
9. Despre problemele cooperării dintre guvernele locale britanice și Uniunea Europeană, vezi M.Goldsmith, *British Local Government in the European Union*, apărut în J.Bradbury and John Mawson, pp.215-235;
10. S.V.Solnick, *Federal Bargaining in Russia*, în **East European Constitutional Review**, Fall 1995, pp.52-60, p.55.
11. Jan Pakulski, Stephen Crook, Malcolm Waters (editori), **Postmodernization, Change in Advanced Society**, SAGE Publications, London, 1992.
12. În primul capitol al tezei mele de doctorat, **From the Beginning of Reason to the End of History, Politics of Postmodernism**, termenul de „politică post-modernă” este dezbătut detaliat.
13. Will Kymlicka, **Multicultural Citizenship**, Clarendon Press, Oxford, 1996.
14. S.Guzzini, *Two contracts reshuffled: The Lega Nord as motor and victim of the political turmoil in Italy*, lucrare prezentată la conferința **Regionalism, Naționalism și Integrare Europeană: Perspective europene de est și de vest**, Kőszeg, Ungaria, martie 1997.
15. Citat în Blaas, p.17.
16. Edit Soós, '*Europe of Subsidiarity*' — *The European Union's Committee of Regions*, lucrare susținută la conferința **Regionalism, Naționalism și Integrare Europeană: Perspective ale Europei de Est și de Vest**, Kőszeg, Ungaria, martie 1997.
17. Agenda 2000: For a stronger and wider Europe, Strasbourg/Brussels, 16 July 1997, p.2.
18. O analiză mai profundă și detaliată o puteți găsi în dizertația de doctorat a autorului acestei lucrări.
19. Schöpflin, p.2.
20. Hugh Seton Watson, **Nations and States**, Methuen, London, 1977, pp.6-10. Seton Watson descrie „națiunile vechi” în următorul mod: „*Națiunile vechi din Europa anilor 1789 erau englezii, scoțienii, francezii, olandezii, castilienii și portughezii în vest, danezii, suedezii în nord și maghiarii, polonezii și rușii în est. Dintre acestea, toate, cu excepția a trei dintre ele, au trăit în state conduse de persoane de aceeași naționalitate și, de aceea, nu au avut nevoie de o mișcare de independență națională, cu toate că aceasta nu înseamnă că aceste popoare nu au suferit din cauza diferitelor grade de opresiune politică și socială, și, astfel, în opinia radicalilor și a revoluționarilor era nevoie de o eliberare. Cele trei excepții erau scoțienii care, din 1707, au trăit împreună cu englezii și galezii într-un singur stat, dar și-au păstrat instituțiile importante, maghiarii și polonezii, care erau supuși unei legi străine.*”
21. David McCrone, **Understanding Scotland, The Sociology of a Stateless Nation**, Routledge, London, 1992; Paul H.Scott, *The Truth about the Union*, **Scottish Affairs**, Spring 1995, pp.52-60; William Storrar, **Scottish Identity: A Christian Vision**, The Handsel Press, Edinburgh, 1990.
22. Opinia oficială a Uniunii Europene asupra României a înregistrat și schimbările pozitive. Opinia Comitetului asupra candidaturii României la intrarea în Uniunea Europeană, Brussels, 15.07.1997, p.15: „*Relațiile cu minoritatea maghiară s-au îmbunătățit considerabil de la semnarea Tratatului bilateral cu Ungaria, în septembrie 1996 și prin intrarea în guvern a doi miniștri din UDMR. Legea din iunie 1995 (care nu a fost aplicat niciodată) referitor la învățămîntul care limita predarea într-o limbă minoritară și măsura procentajul predării în limba română, trebuie înlocuit. Minoritățile din România vor fi, astfel, capabile să-și continue învățămîntul în limba maternă. Un decret nou a dat posibilitatea membrilor minorităților să realizeze acte administrative, certificate de naștere, de căsătorie și de deces în limba natală în zonele în care procentul populației minoritare depășește 20%. Aceasta se aplică la 1624 de zone din România, din care 1379 sînt populate de minoritatea maghiară.*”
23. Manifestul PNS în Alegerile Generale, «Independence in Europe», p.2.
24. *Manifestul Alegerilor Generale ale UDMR, Tîrgu-Mureș, septembrie 1996, p.14*
25. N. MacCormick, **The Scottish Debate, Essays on Scottish Nationalism**, Oxford University Press, Oxford, Glasgow, 1970.
26. *European funding for Scotland under threat*, **The Scotsman**, 17 July 1997.
27. N. MacCormick, *Sovereignty: Myth or Reality*, **Scottish Affairs**, Spring 1995, pp.1-14. Profesorul MacCormick, avocat internațional renumit și vicepreședintele Partidului național Scoțian a definit principiile suveranității limitate astfel: „*O problemă serioasă este următoarea: dacă se poate concepe o lume “dincolo de statul suveran” în care se formează noi tipuri de interacțiune legală și politică care exclud cererile de suveranitate din partea statelor vechi sau a noilor comunități menite să reordoneze coexistența economică și politică.*”
28. A. D. Smith, *National identity and the Idea of European unity*, **International Affairs** 68, 1992, pp.55-76, p.72.
29. Richard Kearney, *Postmodernity, Nationalism and Ireland*, **History of European Ideas**, Vol. 16 No.1-3, pp.147-155, 1993, Pergamon Press Ltd, Oxford.

Traducere de Lia Conțiu

*

Károly GRÚBER, asistent în cadrul Departamentului de Studii Politice și Sociale al Colegiului Berzsenyi din Szombathely, Ungaria, în prezent urmînd un stagiul de specializare la Contemporary European Studies at Sussex European Institute, Brighton, are ca arii de interes politica postmodernă, globalizarea și regionalismul, tranziția în țările central și est

europene, colaborînd și editînd numeroase volume dintre care amintim aici *From the Beginning of Reason until the End of History, Politics of Postmodernity*, în volumul editat de A.H. Price, *Security and Identity in Europe (1998)*, *Európába megy-e a megye? A magyar önkormányzati rendszer az Európai Unió kontextusában, Magyar Kisebbség (1999/1)*.

Károly GRUBER, *Nationalism, Regionalism and European integration, Eastern and Western European perspectives*, studiu prezentat la conferința **Globalisation and Regionalisation** organizată de Universitatea din Warwick și publicat cu permisiunea autorului.